

ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ У СПЕЦІАЛЬНОМУ ПОРЯДКУ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ

PROVIDING IN CRIMINAL PROCEEDINGS REGARDING THE APPLICATION OF CRIMINAL LAW MEASURES TO LEGAL ENTITIES UNDER SPECIAL PROCEDURES: SOME ISSUES

У статті досліджено окремі питання (предметна та суб'єктна складові) доказування у кримінальному провадженні щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку. Дослідження обумовлено новелами Кримінального процесуального кодексу України, зокрема, главою 37-1 «Кримінальне провадження щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку».

Особливостями доказування провадженні щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку для стадії досудового розслідування: загальний та локальний предмет доказування; реалізація обов'язку доказування слідчим суддею щодо застосування обмежень до юридичної особи; повноваження суб'єктів доказування; і цей перелік не є вичерпним.

У контексті п. 7 ст. 91 КПК України має бути встановлений вплив юридичної особи на вчинення кримінального правопорушення, що впливає з ч. 2 ст. 96-3 Кримінального кодексу України; локальний предмет доказування полягає у встановленні умов, передбачених ч. 2 ст. 483-1 КПК України.

Суб'єктна складова доказування характеризується розширеними повноваженнями прокурора у частині ініціації провадження. Повноваженнями слідчого судді щодо доказування застосування обмежень до юридичної особи відображають можливість оцінки пропорційності втручання, утім, заниженим є стандарт доказування «достатні підстави вважати, що існує реальна загроза» для розгляду клопотання без виклику представника юридичної особи. Положення Кримінального процесуального кодексу у ст. 483-8 загалом дозволяють врахувати баланс інтересів (хоча права підстава ніяк не відноситься до обставин). Якщо порівняти з застосуванням інших засобів забезпечення кримінального провадження, то п. 2 «наявність доказів, які вказують на зв'язок юридичної особи з суспільно небезпечним діянням, що підпадає під ознаки кримінального правопорушення, та його правову кваліфікацію» синхронізується зі стандартом доказування обґрунтованою підозрою, який текстуально не зазначається у КПК України для цього провадження. Інші обставини відображають тест пропорційності щодо застосування обмежень.

Ключові слова: доказування, досудове розслідування, прокурор, провадження щодо юридичної особи, застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку, обмеження щодо юридичної особи, слідчий суддя, пропорційність.

The article examines certain issues (content and subjective components) of evidence in criminal proceedings regarding the application of criminal law measures to legal entities under a special procedure. The study is prompted by the novelties of the Criminal

Procedure Code of Ukraine, in particular, Chapter 37-1 'Criminal proceedings regarding the application of criminal law measures to legal entities under special procedure'.

The peculiarities of evidence in proceedings concerning the application of criminal law measures to legal entities under special procedure for the pre-trial investigation stage include: general and local focus matter of evidence; fulfilment of the duty of proof by the investigating judge regarding the application of restrictions to legal entities; powers of subjects of evidence; and this list is not exhaustive.

In the context of paragraph 7 of Article 91 of the CPC of Ukraine, the influence of a legal entity on the commission of a criminal offence must be established, as follows from part 2 of Article 96-3 of the Criminal Code of Ukraine; the local focus of proof consists in establishing the conditions provided for in part 2 of Article 483-1 of the CPC of Ukraine.

The subjective component of proof is characterised by the expanded powers of the prosecutor in terms of initiating proceedings. The powers of the investigating judge regarding the proof of the application of restrictions to a legal entity reflect the possibility of assessing the proportionality of the intervention, however, the standard of proof 'sufficient grounds to believe that there is a real threat' for considering the motion without summoning a representative of the legal entity is too low. The provisions of the Criminal Procedure Code in Article 483-8 generally allow for a balance of interests to be taken into account (although the legal basis does not relate to the circumstances in any way). When compared to the application of other measures to ensure criminal proceedings, paragraph 2, "the existence of evidence indicating a connection between the legal entity and a socially dangerous act that falls under the signs of a criminal offence and its legal classification" is synchronised with the standard of proof of reasonable suspicion, which is not textually specified in the CPC of Ukraine for these proceedings. Other circumstances reflect the proportionality test for the application of restrictions.

Key words: *evidence, pre-trial investigation, prosecutor, proceedings against a legal entity, application of criminal law measures to a legal entity under a special procedure, restrictions on a legal entity, investigating judge, proportionality.*

Вступ. Натепер у КПК України є особливий порядок кримінального провадження: Кримінальне провадження щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку. Цей порядок доволі специфічний, зважаючи на його спрямування стосовно юридичної особи, і має особливості, не характерні для проваджень щодо фізичної особи. Новелізація КПК України у частині доповнення його главою 37-1 «Кримінальне провадження щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку» зумовлює звернення до ідентифікації особливостей доказування у цьому особливому порядку кримінального провадження як у аспекті предмета доказування, так і у аспекті процесу доказування.

Питання провадження щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру розглядалося у працях С. Абламського, К. Бугайчука, А. Гасанова, І. Гловюк, З.А. Загиней-Заболотенко, І. Козакової, О. Кочури, І. Лешукової, Т. Нікіфорової, О. Панченко, М. Панько, О. Провоторова, І. Черниченко, О. Юхна та інших дослідників. У контексті доказування ці питання розглянуті І. Козаковою, О. Панченко, М. Панько, О. Провоторовим. Разом з тим, практично не досліджені питання особливостей доказування у досудовому розслідуванні у провадженні щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку.

Постановка завдання. Метою статті є виокремлення особливостей доказування провадженні щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку для стадії досудового розслідування.

Результати дослідження. Специфіка предметної складової доказування для стадії досудового розслідування полягає у тому, що є певна диференціація предмету доказування. У главі 31-1 КПК України немає норми про обставини, що підлягають доказуванню. Стаття 91 КПК України має норму ще з 2013 року, яка була у 2024 року доповнена і натепер має таку редакцію: «7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру та спеціальної конфіскації». Зважаючи на те, що провадження щодо юридичної особи існувало і до додавання до КПК України глави 37-1, слід погодитись з І. Гловюк, що, судячи з нормативних формулювань, воно натепер є провадженням щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у загальному порядку, хоча це прямо і не указано [1]. У ст. 91 КПК України немає диференціації по порядкам провадження щодо юридичної особи, при тому, що у ст. 483-1 КПК України є відсилка лише до ч. 2 ст. 96-3 Кримінального кодексу України.

Якщо ч. 1 ст. 96-3 Кримінального кодексу України регламентує підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (і згадує доволі великий перелік діянь), то ч. 2 цієї ж статті вказує, що підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру *незалежно від притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи* (курсив мій – І.З.) є встановлені фактичні обставини, що свідчать про:

1) вчинення її уповноваженою особою, її засновником (учасником), кінцевим бенефіціарним власником або членом наглядової ради від імені та/або в інтересах юридичної особи суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого статтями 209, 369, 369-2 стосовно службових осіб, передбачених частиною четвертою статті 18 цього Кодексу;

2) незабезпечення здійснення покладених на уповноважену особу юридичної особи законом чи установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення від імені та/або в інтересах юридичної особи суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого статтями 209, 369, 369-2 стосовно службових осіб, передбачених частиною четвертою статті 18 цього Кодексу;

3) незабезпечення виконання покладених на уповноважену особу юридичної особи законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо здійснення нагляду та/або контролю за діями осіб, які діють від імені юридичної особи або за дорученням її уповноважених осіб, є членами її колегіальних органів або найманими працівниками, що призвело до вчинення від імені та/або в інтересах юридичної особи суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого статтями 209, 369, 369-2 стосовно службових осіб, передбачених частиною четвертою статті 18 цього Кодексу;

4) вчинення від імені та/або в інтересах юридичної особи суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого статтями 209, 369, 369-2 стосовно службових осіб, передбачених частиною четвертою статті 18 цього Кодексу, з відома її уповноважених осіб, засновника (учасника), кінцевого бенефіціарного власника, члена наглядової ради.

Тобто ці обставини мають бути встановлені за п. 7 ст. 91 КПК України. Слушно зазначається у доктрині, що для застосування кримінально-правових заходів до юридичної особи обов'язково має існувати конкретний склад кримінального правопорушення, який закон визначає, вчинений уповноваженою фізичною особою цієї юридичної особи. Іншими словами, потрібно довести вчинення такого кримінального правопорушення (або кількох кримінальних правопорушень), що чітко визначено в статті 96-3 Кримінального кодексу України, щоб обґрунтувати необхідність встановлення всієї сукупності обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, яке стосується юридичної особи [2, с. 402].

Зважаючи на те, що йде мова про «участь» (у дуже специфічній формі) юридичної особи у вчиненні кримінального правопорушення, то окрім складу діянь, передбачених ст.ст. 209 (легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом), 369 (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі), 369-2 (зловживання впливом) стосовно службових осіб, передбачених ч. 4 ст. 18 Кримінального кодексу України¹, має бути встановлена роль юридичної особи. Аналіз нормативних положень дозволяє виокремити такий вплив юридичної особи на вчинення кримінального правопорушення:

– наявність у юридичної особи уповноваженої особи, засновників (учасників), кінцевого бенефіціарного власника, членом наглядової ради;

– невжиття чи недостатнє вжиття заходів щодо із запобігання корупції; причинно-наслідковий зв'язок між невжиття чи недостатнім вжиттям заходів щодо із запобігання корупції та вчинення від імені та/або в інтересах юридичної особи кримінального правопорушення;

– незабезпечення виконання покладених на уповноважену особу юридичної особи законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо здійснення нагляду та/або контролю за діями осіб, які діють від імені юридичної особи або за дорученням її уповноважених осіб, є членами її колегіальних органів або найманими працівниками; причинно-наслідковий зв'язок між незабезпеченням та вчинення від імені та/або в інтересах юридичної особи кримінального правопорушення;

– обізнаність уповноважених осіб, засновника (учасника), кінцевого бенефіціарного власника, члена наглядової ради про вчинення від імені та/або в інтересах юридичної особи кримінального правопорушення.

¹ Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, в органі місцевого самоврядування або автономному утворенні на території держави, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного, місцевого органу або державного, комунального підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів

Кримінальний кодекс України передбачає, що застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру з підстав, передбачених ч. 2 ст. 96-3, не потребує встановлення фізичної особи, дії або бездіяльності якої підпадають під ознаки діяння, передбаченого статтями 209, 369, 369-2 Кримінального кодексу України. Навіть у ситуаціях, коли встановлення цих підстав буде можливо без ідентифікації фізичної особи, доказування цих обставин, і у першу чергу обізнаності уповноважених осіб, засновника (учасника), кінцевого бенефіціарного власника, члена наглядової ради про вчинення від імені та/або в інтересах юридичної особи кримінального правопорушення, буде ускладненим.

Вищенаведеними обставинами не вичерпується предмет доказування у цьому провадженні. Виходячи з положень ч. 2 ст. 483-1 КПК України, до локального предмета доказування можливості ініціації такого особливого порядку кримінального провадження є такі:

1) здійснення такого кримінального провадження окремо стосовно юридичної особи не може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду стосовно фізичної особи;

2) наявності обвинувального вироку суду, рішення про закриття кримінального провадження, застосування заходів медичного або виховного характеру стосовно уповноваженої особи, яка діяла від імені та/або в інтересах юридичної особи, що набрали законної сили;

3) смерті підозрюваного, обвинуваченого або уповноваженої особи, яка діяла від імені та/або в інтересах юридичної особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю;

4) якщо здійснення досудового розслідування та/або судового розгляду неможливе через наявність обставин, які фактично унеможливають провадження (зокрема, ухилення підозрюваного, обвинуваченого або уповноваженої особи, яка діяла від імені та/або в інтересах юридичної особи, від слідства або суду, тяжка хвороба такої особи, дипломатичний імунітет або спеціальний правовий статус такої особи, або відмова іноземної держави у видачі чи екстрадиції такої особи тощо), за умови що це не вплине негативно на повноту та об'єктивність досудового розслідування та судового розгляду стосовно фізичної особи.

Судячи з формулювань КПК України, вони є альтернативними. У разі, якщо є «паралельне» провадження щодо фізичної особи, елементом локального предмету доказування є відсутність впливу на повноту, а за п. 4 – також на об'єктивність досудового розслідування та судового розгляду стосовно фізичної особи. При цьому незрозуміло, чому вимога об'єктивності не врахована у п. 1.

У контексті суб'єктів доказування (суб'єктна складова доказування), то слід відмітити, що ініціатива у здійсненні кримінального провадження щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку належить виключно прокурору, оскільки він уповноважений приймати постанову про здійснення такого кримінального провадження. Вважаємо такий підхід логічним, адже саме прокурор як процесуальний керівник найкраще може оцінити як наявність підстав, у тому числі і щодо можливості впливу на провадження щодо юридичної особи. Крім того, це логічно, адже таким чином прокурор персоналізує кримінальне переслідування щодо юридичної особи. Прокурор уповноважений і на виділення матеріалів досудового розслідування стосовно юридичної особи в окреме кримінальне провадження.

Специфічним є доказування застосування обмежень до юридичної особи. Як вже зверталася увага, виходячи з положень ст.ст. 483-5, 483-6 КПК України, сторона обвинувачення має довести: обставини, що свідчать про зв'язок юридичної особи з суспільно небезпечним діянням, що підпадає під ознаки кримінального правопорушення; наявність достатніх підстав вважати, що від імені юридичної особи та/або в її інтересах можуть вчинятися дії, спрямовані на уникнення застосування до неї заходів кримінально-правового характеру та/або перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином; підставу, мету та обґрунтування необхідності застосування обмежень стосовно юридичної особи із зазначенням можливих негативних наслідків (ризиків) у разі незастосування обмежень [3, с. 55-56].

Разом з тим, стосовно обов'язку доказування слідчим суддею (що вже стосується суб'єктної складової доказування) можливо навести таке бачення. За ч. 1 ст. 483-7 КПК України, якщо прокурор, слідчий доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни установчих документів юридичної особи, її припинення або розпорядження активами, що перешкоджатиме у подальшому їх стягненню, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику представника юридичної особи. Утім, це формулювання є оцінним і може викликати зловживання з боку сторони обвинувачення (що вже характерно для схожих формулювань по іншим заходам забезпечення кримінального провадження). Тим більше, що про провадження юридична особа на той момент вже знатиме, отримавши копію постанови прокурора. Вважаємо, що задля забезпечення прав юридичної особи треба посилити стандарт доказування для розгляду клопотання без виклику представника юридичної особи.

У ч. 1 ст. 483-7 КПК України залишилось формулювання «має право за клопотанням слідчого, прокурора, представника юридичної особи або за власною ініціативою заслухати будь-якого

свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування обмежень стосовно юридичної особи», хоча у доктрині вже неодноразово критикувався термін «заслухати» [4, с. 53; 5, с. 103], оскільки є питання, яка процесуальна дія мається на увазі.

Доволі широким є перелік обставин, які мають бути враховані слідчим суддею, судом при вирішенні питання про застосування обмежень стосовно юридичної особи:

- 1) правову підставу для застосування обмежень стосовно юридичної особи;
- 2) наявність доказів, які вказують на зв'язок юридичної особи з суспільно небезпечним діянням, що підпадає під ознаки кримінального правопорушення, та його правову кваліфікацію;
- 3) відсутність або наявність у сторони обвинувачення можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких обмежується діяльність юридичної особи, іншими способами;
- 4) розумність та співрозмірність застосування обмежень стосовно юридичної особи завданням кримінального провадження;
- 5) наслідки застосування обмежень стосовно юридичної особи для її господарської діяльності та інших осіб.

Це формулювання загалом дозволяє врахувати баланс інтересів (хоча правова підстава ніяк не відноситься до обставин, які мають бути враховані слідчим суддею, судом при вирішенні питання про застосування обмежень стосовно юридичної особи, бо це питання права, а не фактів). Якщо порівняти з застосуванням інших засобів забезпечення кримінального провадження, то п. 2 «наявність доказів, які вказують на зв'язок юридичної особи з суспільно небезпечним діянням, що підпадає під ознаки кримінального правопорушення, та його правову кваліфікацію» синхронізується зі стандартом доказування обґрунтованою підозрою, який текстуально не зазначається у КПК України для цього провадження. Інші обставини відображають тест пропорційності щодо застосування обмежень.

Висновки. Особливостями доказування провадженні щодо застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку для стадії досудового розслідування є: загальний та локальний предмет доказування; реалізація обов'язку доказування слідчим суддею щодо застосування обмежень до юридичної особи; повноваження суб'єктів доказування; і цей перелік не є вичерпним. У контексті п. 7 ст. 91 КПК України має бути встановлений вплив юридичної особи на вчинення кримінального правопорушення, що впливає з ч. 2 ст. 96-3 Кримінального кодексу України; локальний предмет доказування полягає у встановленні умов, передбачених ч. 2 ст. 483-1 КПК України. Суб'єктна складова доказування характеризується розширеними повноваженнями прокурора у частині ініціації провадження. Повноваженнями слідчого судді щодо доказування застосування обмежень до юридичної особи відображають можливість оцінки пропорційності втручання, утім, заниженим є стандарт доказування «достатні підстави вважати, що існує реальна загроза» для розгляду клопотання без виклику представника юридичної особи.

Список використаних джерел:

1. Гловюк І.В. Правнича допомога у разі застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/glovyuk-iryna/articles/pravnica-dopomoga-u-razi-zastosuvannia-do-iuridicnoyi-osobi-zaxodiv-kriminalno-pravovogo-karakteru-u-specialnomu-poriadku>
2. Провоторов О. П., Козакова І. В., Теоретичні аспекти предмету доказування у кримінальному провадженні щодо юридичних осіб за законодавством України. Право і суспільство. 2025. №1. С. 398-403 DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.58>
3. Зінковський І.П. Доказування застосування обмежень щодо юридичної особи стороною обвинувачення: деякі питання якості закону. Війна та мир & злочин і покарання: матеріали XI (24) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 04–05 червня 2025 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2025. С. 55-58.
4. Гуртієва Л., Лукашкіна Т. Теорія доказів у кримінальному провадженні : навч.-метод. посібник. Вид. 2-ге, доп. [Електронне видання] / Л. Гуртієва, Т. Лукашкіна ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2024. 192 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5de19905-4707-468a-b97a-7878dd65e39f/content>
5. Гловюк І. В. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. Право України. 2014. №10. С. 97-105.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.08.2025

Дата публікації: 29.09.2025.